

---

# НЕГАТИВНІ ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ВІДОМИХ СПОРТСМЕНІВ У СПОРТІ ВИЩИХ ДОСЯГНЕНЬ

---

*Наталія Коваленко*

---

**Аннотація.** *Выделены и проанализированы две группы проблем, с которыми сталкиваются спортсмены в спорте высших достижений, – проблемы, порождаемые факторами, воздействующими на них внутри и извне сферы спорта их тренировочной и соревновательной деятельности. Учитывая эти проблемы, необходимы разработка и реализация программы для моральной и материальной поддержки действующих спортсменов.*

**Ключевые слова:** *спорт высших достижений, спортсмены, соревнования, проблемы.*

**Abstract.** *To analyze problems encountered by athletes in elite sport.*

*Two groups of problems encountered by athletes may be outlined: induced by factors affecting within sports sphere and those influencing outside training and competitive activity. Taking into account considered problems, one should develop and realize different programs providing moral and material support of active athletes.*

**Keywords:** *elite sport, athletes, competitions, problems.*

**Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Фахівці зазначають, що у спорті вищих досягнень і олімпійському зокрема, спортсмени як основні суб'єкти діяльності є менш захищеними від впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, порівняно з іншими, – членами Міжнародного олімпійського комітету, представниками міжнародних і національних спортивних федерацій та національних олімпійських комітетів, тренерами, менеджерами та іншими спортивними функціонерами, спортивними судьями, спортивними лікарями, журналістами та ін. [25].

Значна кількість негативних факторів, з якими стикаються спортсмени, виникають безпосередньо у спорті вищих досягнень, а інші фактори впливають на спортсменів іззовні цієї сфери.

На матеріалі спеціальної, наукової, науково-популярної, популярної і мемуарної літератури нами було всебічно вивчено факти і події (починаючи з 1952 р., коли спортсмени СРСР вперше взяли участь в Олімпійських іграх у Гельсінкі, і до 1991 р.) з життя та спортивної діяльності відомих спортсменів–чемпіонів і призерів Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор, переможців і призерів чемпіонатів світу з видів спорту. Зокрема це взагалі зі спортивної гімнастики – Віктор Чукарін, Лариса Латиніна, Борис Шахлін, Михайло Воронін, Людмила Турищева, Микола Андріанов, Олександр Дитятін, Неллі Кім; з легкої атлетики – Петро Болотников, Анатолій Бондарчук, Валерій Борзов, Юрій Сєдих, Віктор Маркін, Тетяна Казанкіна, Людмила Кондратьєва, Сергій Бубка; зі швидкісного бігу на ковзанах – Всеволод Бобров, Євгеній Гришин, Олег Гончаренко; з важкої атлетики – Яків Куценко, Леонід Жа-

ботинський, Василь Алексєєв, Юрій Варданян, Юрій Захарєвич, Леонід Тараненко; з фехтування – Григорій Крис; з фігурного катання на ковзанах – Людмила Белоусова, Олег Протопопов, Ірина Родніна, Олександр Зайцев; з біатлону – Олександр Тихонов; із футболу і хокею на льоду з шайбою – Всеволод Бобров; з хокею на льоду з шайбою – Владислав Третьяк, В'ячеслав Фетисов; з футболу – Василь Трофимов, Ігор Нетто; з вітрильного спорту – Валентин Манкін; з академічного веслування – Ігор Ємчук; з веслування на байдарках – Олександр Шапаренко та інші.

Авторами розглянутих нами публікацій (книжкових, журнальних та інших) є власне спортсмени, які вдалися до написання мемуарної літератури [2, 4, 6–8, 13, 14, 26, 16, 18, 19, 29, 31, 32]; спортивні журналісти і письменники, які в своїх творах висвітлюють спортивну тематику [1, 3, 5, 12, 15, 20, 22, 23, 26, 27, 28, 30, 33, 34 та ін.]; вітчизняні й зарубіжні фахівці, які спеціалізуються у ґрунтовних і прикладних напрямках наукових досліджень, в тому числі й у вивченні історії розвитку олімпійського спорту та його сучасної проблематики [17, 24, 25, 35].

**Мета дослідження** – визначити коло проблем, пов'язаних з ними зовнішніх і внутрішніх негативних факторів, котрі впливають на життя спортсменів та їхню тренувальну і змагальну діяльність спорті вищих досягнень.

**Методи дослідження:** аналіз наукової науково-методичної, науково-популярної і мемуарної літератури та узагальнення фактів.

**Результати дослідження та їх обговорення.** Негативні фактори, що впливають на спортсменів, можна умовно поділити на дві основні групи:

перша – це ті фактори, які діють на спортсмена безпосередньо у сфері його спортивної діяльності (внутрішні), друга – фактори, що впливають на спортсменів іззовні сфери спорту найвищих досягнень (зовнішні).

Розглянемо їх детально.

#### *Внутрішні негативні фактори.*

Це, перш за все, актуальні проблеми, які виникають у взаємовідносинах між спортсменом і тренером через недостатню професійну кваліфікацію тренера, його невисокий рівень педагогічних та організаторських здібностей і особистих якостей і рис характеру, що часто призводить не лише до гострих конфліктів, а й до неоптимально і нераціонально спланованої підготовки спортсменів та до інших небажаних для них наслідків [3–4, 7–8, 12, 14, 16, 22, 25–27, 30, 32].

Серйозні проблеми для спортсменів виникають і через прийняту в деяких видах спорту примітивну спортивну практику такої групової підготовки, яка базується на систематичній жорсткій конкуренції за чималою кількістю рівними певними можливостями спортсменами, котрі під час підготовки, аби потрапити до збірної команди країни, змушені постійно демонструвати повністю свій потенціал практично у змагальних ситуаціях, що, як наслідок, призводить (через фізичні та нервово-психічні перевантаження) до скорочення виступів та спортивної кар'єри [4, 25].

Проблеми, які спричиняють порушення прав та інтересів спортсменів, пов'язані як з непоодинокими, на жаль, випадками необ'єктивного відбору до складу збірних команд, що особливо часто зустрічається у спортивних іграх, спортивних єдиноборствах, складнокоординаційних та деяких інших видах спорту, так і зі штучним (не за спортивними результатами) омолодженням складів збірних команд, з яких під різними приводами витісняються старші за віком досвідчені спортсмени [11, 25].

Чимало кількості проблем, з якими доводиться стикатися спортсменам у спорті вищих досягнень, пов'язана з некваліфікованим, а подекуди й тенденційним суддівством змагань та з «брудними» тенденційними діями спортивних і наближених до спорту функціонерів та чиновників з різних владних структур [2, 9, 10, 25, 32].

До таких небезпечних факторів у сучасному спорті вищих досягнень належать і проблеми зі здоров'ям спортсменів, різними травмами і захворюваннями внаслідок надмірних інтенсивних тренувальних і змагальних навантажень, а також передчасним (раніше, ніж настає повне одужання, і проведення усього комплексу реабілітаційних заходів) поверненням спортсмена до тренувальних занять і змагань після травми чи захворювання, що відбувається не тільки через особисті бажання спортсменів та їхніх тренерів, але й через «умов-

ляння» та інші види впливу з боку спортивних керівників [4, 15, 24, 26, 28, 33, 36].

Небезпека травматизму спортсменів часом пов'язана також і з низькою якістю спортивного інвентарю та обладнання – і надмірною складністю спортивних споруд, на яких відбуваються тренувальні заняття та спортивні змагання.

Чимало різноманітних проблем для спортсменів зумовлено застосуванням заборонених (фармакологічних та інших) засобів і методів, виявлення яких під час допінг-контролю у змаганні або в позазмагальному тестуванні призводить до дискваліфікації таких спортсменів, їхнього знеславлення і ганьби, а інколи і до вимушеного закінчення спортивної кар'єри, а головне – до серйозних порушень у їхньому здоров'ї – і під час їхніх виступів у спорті вищих досягнень, і після їх завершення [10, 24, 25, 34, 37, 42].

Проблеми для спортсменів породжуються і багаторічною концентрацією їхніх інтересів та зусиль лише на спортивній підготовці і змагальній діяльності. Обмежене коло спілкування атлетів та специфічна психологічна атмосфера тренувальних занять і спортивних змагань зумовлені тим, що багато років спорт стає гіпертрофованою домінуючою частиною життя і діяльності спортсменів – на шкоду набуттю освіти, сімейним відносинам, культурному і громадському життю тощо [24, 25].

#### *Зовнішні негативні фактори.*

До цієї групи негативних факторів належать проблеми, пов'язані із незадоволенням спортсменів їхніми житлово-побутовими умовами, недостатнім фінансовим, матеріально-технічним та іншим забезпеченням, а також з тим, що часом виникають конфліктні ситуації у взаємовідносинах спортсменів і спортивного керівництва. Усе це призводить до того, що провідні спортсмени, відчуваючи незадоволення з тих чи інших зі згаданих вище причин, від'їжджають за кордон, змінюючи своє громадянство й відповідно виступаючи надалі вже за збірні команди інших країн на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу тощо [25].

Чимало усіляких проблем для спортсменів породжуються політизацією спорту вищих досягнень і, перш за все, олімпійського спорту – через протистояння окремих держав та їх блоків, тощо. Про це свідчить історія олімпійського руху і олімпійського спорту, в тому числі й Олімпійських ігор 1952–1991 років, який розглядається нами у цьому дослідженні. До таких подій можна, наприклад, віднести дисциплінарні, організаційні та інші заходи негативного характеру, застосовані до тренерів та футболістів олімпійської збірної СРСР з футболу через її програш на Іграх-1952 команді Югославії, відносини Радянського Союзу, які на той час були дуже напруженими внаслідок взаємного політичного несприйняття одне

одного керівниками цих двох держав [10, 22, 25, 28]; «угорські події», що сталися восени 1956 р. внаслідок придушення радянськими військами народного повстання в Угорщині, через що чимало спортсменів цієї країни, які у той час брали участь в Іграх XVI Олімпіади у Мельбурні (Австралія), вирішили за краще не повертатися до Угорської Народної Республіки (де було встановлено прорадянський режим), а шукаючи кращої долі, роз'їхалися по інших країнах [24, 25].

Суттєвих втрат зазнали спортсмени різних країн внаслідок політичних бойкотів Олімпійських ігор, влаштованих керівництвом тих чи інших держав з різноманітних політичних мотивів. Це сталося, зокрема, на Іграх XXI Олімпіади 1976 р. у Монреалі, а особливо на Іграх XXII Олімпіади 1980 р. у Москві та Іграх XXIII Олімпіади 1984 р. у Лос-Анджелесі [6, 10, 11, 24, 25, 34, 39, 40].

У різні роки серйозні проблеми для темношкірих спортсменів були породжувані расистською політикою влади у Південно-Африканській Республіці (апартеїд) та у Родезії, а також тодішньою расовою дискримінацією негритянського населення у Сполучених Штатах Америки [25, 33, 34].

До кола проблем для спортсменів, які породжуються факторами політичного характеру, належать і прояви тероризму. Одним із найвідоміших прикладів цього можуть служити трагічні події, які сталися 5 вересня 1972 р. у Мюнхені під час проведення там Ігор XX Олімпіади, коли озброєні бойовики однієї з екстремістських палестинських організацій («Чорний вересень») увірвалися до олімпійського селища, до корпусу, де мешкала делегація Ізраїлю, й захопили там заручників, натомість вимагаючи випустити із в'язниць різних країн 250 терористів, котрі відбували покарання за судовими вироками. Невдало проведена на військовому аеродромі поблизу Мюнхена операція спецслужб ФРН призвела до того, що палестинські терористи знищили десятьох заручників – спортсменів і тренерів (а ще один із ізраїльтян загинув від рук екстремістів раніше – в олімпійському селищі).

Інтенсивна комерціалізація спорту вищих досягнень, в тому числі з олімпійським спортом, розгорнута за часів, коли Міжнародний олімпійський комітет очолював сьомий президент МОК Хуан Антоніо Самаранч, викликала появу у цій сфері явищ, характерних для професійного спорту, і, зокрема – підходу до атлетів високого класу як до товару, котрий можна придбати за ту чи іншу плату, чим нерідко породжуються проблеми для спортсменів [25, 36, 39, 45].

Водночас помітно зросла і залежність спортсменів від менеджерів, спонсорів та організаторів змагань, внаслідок чого у різних видах спорту (зокрема, в легкій атлетиці, тенісі, футболі та де-

яких інших), що є найбільш привабливими з комерційної точки зору, стала повсякденною інтенсивна, а часом і безжальна експлуатація спортсменів, яких спонукають брати участь у якомога більшій кількості змагань [15, 24, 25, 35, 44].

Проблеми для спортсменів, задіяних у спорті вищих досягнень, нерідко виникають і через тенденційність різних засобів масової інформації (газет, журналів, телебачення тощо), які далеко не завжди об'єктивно висвітлюють спортивні змагання і часом спотворено відображають ті чи інші вчинки атлетів (особливо відомих і популярних), а також припускаються безцеремонних втручань в особисте життя спортсменів.

Крім того, тенденційність засобів масової інформації щодо окремих провідних спортсменів нерідко породжується політичною заангажованістю. Прикладами цього можуть бути різкі зміни на гірше у ставленні радянської преси до таких уславлених спортсменів-легкоатлетів з Чехословаччини, як чотириразового олімпійського чемпіона Еміля Затопека і олімпійської чемпіонки Дани Затопкової та семиразової олімпійської чемпіонки зі спортивної гімнастики Віри Чаславської, після того, як вони публічно висловили своє негативне ставлення до здійсненого влітку 1968 р. військовими частинами СРСР та деяких їхніх союзників придушення «празької весни» (процесів демократизації, які тоді розпочалися у Чехословаччині); або ж до радянських фігуристів – дворазових олімпійських чемпіонів у парному катанні на ковзанах Людмили Белоусової та Олега Протопопова – після того, як вони, незадоволені упередженим ставленням до них з боку спортивного керівництва, яке витиснуло цих уславлених спортсменів зі збірної команди СРСР, у 1979 р., виїхавши за кордон на змагання, вирішили не повертатися в Радянський Союз і отримали політичний притулок у Швейцарії, внаслідок чого радянські засоби масової інформації тоді злісно таврували Белоусову і Протопопова як «зрадників» і «запроданців».

Різні проблеми виникають у спортсменів, задіяних в спорті вищих досягнень, і після завершення спортивної кар'єри, в тому числі – труднощі щодо отримання повноцінної освіти, гідної роботи тощо [25].

Певні проблеми для відомих спортсменів пов'язані із залученням їх (як під час активного перебування у спорті вищих досягнень, так і після завершення спортивної кар'єри) до різноманітних політичних, комерційних та інших акцій. Це, зокрема, передвиборчі кампанії різних кандидатів, рекламні презентації тощо [25, 34].

#### **Висновки**

Проаналізовані та узагальнені відомості з різних вітчизняних і зарубіжних видань (спеціальних наукових, науково-популярних, мемуарних тощо)

дозволили сформулювати висновки, що весь комплекс різноманітних проблем, з якими стикаються спортсмени у спорті вищих досягнень і, перш за все, в олімпійському, можна поділити на дві групи негативних факторів: внутрішні – проблеми, що породжуються тими негативними факторами, які безпосередньо впливають на спортсменів усередині спорту вищих досягнень, зовнішні – проблеми, які впливають на спортсменів іззовні сфери їхньої тренувальної і змагальної діяльності.

До внутрішньої групи негативних факторів належить коло проблем, спричинених:

1) труднощами у взаємовідносинах спортсмена і тренера та конфліктами між ними;

2) нераціонально спланованою чи примітивною груповою підготовкою атлетів, її надмірним форсуванням, перевантаженням спортсменів, їхнє недостатнє відновлення тощо;

3) тенденційними «брудними» діями спортивних чиновників, спортивних суддів та інших функціонерів, в тому числі – необ'єктивне формування збірних команд, тенденційне й упереджене суддівство на національних і міжнародних змаганнях, штучне (не за спортивними результатами) омолодження складу збірних команд тощо;

4) такими факторами ризику, як негативні наслідки для здоров'я спортсменів, пов'язані з травмами та захворюваннями, які породжуються, в одних випадках, впливом занадто інтенсивних тренувальних і змагальних навантажень, в інших – передчасним поверненням спортсмена до тренувальної і змагальної діяльності, а також негативними наслідками, пов'язаними з низькою якістю спортивного інвентарю та обладнання, надмірною складністю спортивних споруд тощо;

5) використанням заборонених (фармакологічних та інших) засобів і методів, що, з одного боку, призводить до дискваліфікації спортсменів та порушень у здоров'ї спортсменів як під час їхніх виступів у спорті вищих досягнень, так і після завершення спортивної кар'єри;

6) тривалою (багаторічною) концентрацією інтересів і зусиль атлетів виключно на спортивній підготовці та участі у змаганнях, що негативно впливає на такі сфери життєдіяльності спортсменів, як сімейні відносини, отримання повноцінної освіти, культурне удосконалення, участь у громадському житті тощо.

До зовнішньої групи належать проблеми, зумовлені:

1) незадоволенням спортсменів їхніми житлово-побутовими умовами, фінансовим та матеріально-технічним забезпеченням, конфліктами у взаємовідносинах зі спортивним керівництвом тощо;

2) комерціалізацією спорту вищих досягнень і пов'язаними з цими факторами занадто частотою участі спортсменів у різних змаганнях, що шкодить планомірній спортивній підготовці атлетів, а також їх підвищеною залежністю від менеджерів, спонсорів та організаторів змагань;

3) політизацією спорту вищих досягнень і, перш за все, олімпійського, через протистояння між окремими державами та їхніми блоками на політичній арені, що переноситься і у сферу спорту, бойкоти Олімпійських ігор з боку тих чи інших країн (з різних причин), через що безневинно страждають спортсмени, які позбавляються можливості виступати на найважливіших міжнародних змаганнях;

4) расизмом, тероризмом, військовою агресією;

5) тенденційністю і заангажованістю ЗМІ, які часом необ'єктивно висвітлюють спортивні змагання та спотворено коментують ті чи інші вчинки атлетів (особливо – відомих), безцеремонно втручаються в особисте життя спортсменів тощо;

6) залученням відомих спортсменів до політичних, комерційних та інших акцій (включно з передвиборчими кампаніями, рекламними презентаціями тощо);

7) завершенням спортсменами спортивної кар'єри, в тому числі труднощі звикання до звичайного позаспортивного життя, отримання повноцінної освіти, гідної роботи тощо.

## Література

1. *Беляков В. Т.* Мастерство советских гимнастов / В. Т. Беляков. – М.: Физкультура и спорт, 1955. – 212 с.
2. *Бобров В. М.* Рыцари спорта / В. М. Бобров. – М.: Сов. Россия, 1971. – 238 с.
3. *Богатырев Е. Г.* Юрий Седых / Е. Г. Богатырев. – М.: Физкультура и спорт, 1982. – 48 с.
4. *Болотников П. Г.* Последний круг / П. Г. Болотников. – М.: Молодая гвардия, 1975. – 208 с.
5. *Бондар Ю. В.* Герои XXIV Олимпиады / Ю. В. Бондар, І. І. Заседа, А. Л. Иванов та ін. – К.: Здоров'я, 1989. – 208 с.
6. *Бондарчук А. П.* Автографы золотого молота / А. П. Бондарчук. – К.: Молодь, 1984. – 126 с.
7. *Борзов В. Ф.* 10 секунд – целая жизнь / В. Ф. Борзов. – К.: Молодь, 1987. – 119 с.
8. *Бубка С. Н.* Попытка в запасе / С. Н. Бубка. – М.: Молодая гвардия, 1987. – 160 с.
9. *Бурла А. М.* Первым буду я... [Про біатлоніста О. Тихонова] / А. М. Бурла. – М.: Физкультура и спорт, 1990. – 224 с.
10. *Волошин А. П.* На олімпійській хвилі / А. П. Волошин. – К.: МП Леся, 2007. – 448 с.

11. *Габорець В. С.* Гандбольна зірка із Закарпаття / В. С. Габорець. – Ужгород: КП Ужгород. міськ. друкарня, 2009. – 254 с.
12. *Голубев В. Л.* Александр Дитятин / В. Л. Голубев. – М.: Физкультура и спорт, 1982. – 40 с.
13. *Жаботинский Л. И.* Сталь и сердце / Л. И. Жаботинский. – М.: Физкультура и спорт, 1969. – 215 с.
14. *Железняк Я.* На олімпійських полігонах / Я. Железняк. – К.: Здоров'я, 1980. – 96 с.
15. *Заседа І. І.* Олімпійці / І. І. Заседа. – К.: Молодь, 1975. – 224 с.
16. *Крисс Г. Я.* Формула бою / Г. Я. Крисс. – К.: Здоров'я, 1980. – 96 с.
17. *Кузнецов В. В.* Олімпійские кольца «королевы спорта»: Бег, бег, бег... (Легкая атлетика на Олимпиадах) / В. В. Кузнецов, В. П. Теннов. – М.: Сов. Россия, 1979. – 128 с.
18. *Куценко Я. Г.* У житті і спорті / Я. Г. Куценко. – К.: Молодь, 1971. – 316 с.
19. *Латынина Л. С.* Гимнастика сквозь годы / Л. С. Латынина. – М.: Сов. Россия, 1977. – 157 с.
20. *Лейбовский В. В.* Виктор Маркин / В. В. Лейбовский. – М.: Физкультура и спорт, 1983. – 48 с.
21. *Леонидов Л. Ю.* Татьяна Казанкина / Л. Ю. Леонидов. – М.: Физкультура и спорт, 1982. – 48 с.
22. *Нилин А. П.* Василий Трофимов / А. П. Нилин. – М.: Физкультура и спорт, 1983. – 160 с.
23. *Орлов Р. В.* Людмила Кондратьева / Р. В. Орлов. – М.: Физкультура и спорт, 1983. – 48 с.
24. *Платонов В. Н.* Олімпійський спорт: в 2 т. / В. Н. Платонов, М. М. Булатова, С. Н. Бубка и др.; под общ. ред. В. Н. Платонова. – К.: Олимп. лит., 2009. – [Т. 1]. – 736 с.
25. *Платонов В. Н.* Олімпійський спорт: в 2 т. / В. Н. Платонов, С. Н. Бубка, М. М. Булатова и др.; под общ. ред. В. Н. Платонова. – К.: Олимп. лит., 2009. – 696 с.
26. *Попов С. Г.* Нелли Ким / С. Г. Попов, А. К. Сребницкий. – М.: Физкультура и спорт, 1979. – 48 с.
27. *Рейзер Л. Ю.* Вячеслав Фетисов / Л. Ю. Рейзер. – М.: Физкультура и спорт, 1989. – 48 с.
28. *Салуцкий А. С.* Всеволод Бобров / А. С. Салуцкий. – М.: Физкультура и спорт, 1984. – 334 с.
29. *Турищева, Борзов, Карпов, Третьяк:* [сборник]. – М.: Молодая гвардия, 1978. – 143 с.
30. *Чен Е. Б.* Молот на рекордной орбите / Е. Б. Чен. – М.: Физкультура и спорт, 1990. – 192 с.
31. *Шапаренко А. М.* Золотое весло капитана / А. М. Шапаренко. – М.: Физкультура и спорт, 1987. – 80 с.
32. *Шахлин Б.* Путь к пьедесталу / Б. Шахлин. – К.: Олимп. лит., 2009. – 136 с.
33. *Штейнбах В. Л.* Век олімпійський. Книга I. 1896–1963 / В. Л. Штейнбах. – М.: Терра-Спорт. Олимпия Пресс, 2002. – 344 с.
34. *Штейнбах В. Л.* Век олімпійський. Книга II. 1964–2000 / В. Л. Штейнбах. – М.: Терра-Спорт. Олимпия Пресс, 2002. – 584 с.
35. *Herzog M.* The athletes development, place and role in society / M. Herzog // Centennial Olympic Congress Report, 1994. – P. 177.
36. *Kannus P.* Posttraumatic anterior cruciate ligament insufficiency as a cause of osteoarthritis in a knee joint / P. Kannus, M. Jarvinen // Clin. Rheumatol. – 1989. – № 8. – P.251–260.
37. *Laseter J.* Anabolic steroid-induced tendon pathology: a review of the literature / J. Laseter // Meet. Sci. Sports Exerc. – 1991. – № 23. – P. 1–3.
38. *O'Connor P. J.* Physical and emotional problems of elite female gymnasts (letter) / P. J. O'Connor, R. D. Lewis // New England J. Med. – 1997. – № 336. – P. 140-141.
39. *Oswald D.* Nationality in sport / D. Oswald // XIII Olympic Congress. – Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, 2009. – P. 57–58.
40. *Pound R. W.* Continental rotation for games / R. W. Pound // XIII Olympic Congress. – Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, 2009. – P. 244.
41. *Schneider A.* Ethical issues / A. Schneider // Women in Sport / ed. by B. L. Drinkwater. – Oxford: Blackwell Sci. Ltd, 2000. – P. 430–440.
42. *Sigman S. M.* Are we all Dopes? A behavior law & economics Approach to legal regulation of doping in sport / S. M. Sigman // Marquette Sports Law Rev. – 2008. – Vol. 19, № 1. – P. 126–208.
43. *Tofler I. R.* Physical and emotional problems of elite gymnasts / I. R. Tofler, B. K. Stryer, L. J. Micheli, L. R. Herman // New England J. Med. – 1996. – № 335. – P. 281–283.
44. *Tonoli G.* Athlete's career / G. Tonoli // XIII Olympic Congress. – Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, 2009. – P. 543–545.
45. *Varona D. de.* Relationship between the athletes, the clubs, federations and NOCs / D. de Varona // XIII Olympic Congress. – Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, 2009. – P. 47–49.

## References

1. *Belyakov V. T.* Mastery of Soviet gymnasts / V. T. Belyakov. – Moscow: Fizkultura i sport, 1955. – 212 p.
2. *Bobrov V. M.* Knights of sport / V. M. Bobrov. – Moscow: Sov. Rossiya, 1971. – 238 p.
3. *Bogatyrev E. G.* Yury Sedykh / E. G. Bogatyrev. – Moscow: Fizkultura i sport, 1982. – 48 p.
4. *Bolotnikov P. G.* The last lap / P. G. Bolotnikov. – Moscow: Molodaya gvardiya, 1975. – 208 p.
5. *Bondar Y. V.* Heroes of the XXIV Olympiad / Y. V. Bondar, I. I. Zaseda, A. L. Ivanov et al. – Kyiv: Zdorovia, 1989. – 208 p.
6. *Bondarchuk A. P.* Autographs of the gold hammer / A. P. Bondarchuk. – Kyiv: Molod, 1984. – 126 p.
7. *Borzov V. F.* 10 seconds – the whole life / V. F. Borzov. – Kyiv: Molod, 1987. – 119 p.
8. *Bubka S. N.* One more trial / S. N. Bubka. – Moscow: Molodaya gvardiya, 1987. – 160 p.

9. *Burla A. M.* I will be the first... [About biathlete O. Tikhonov] / A. M. Burla. – Moscow.: Fizkultura i sport, 1990. – 224 p.
10. *Voloshin A. P.* On the Olympic wave / A. P. Voloshin. – Kyiv: MP Lesia, 2007. – 448 p.
11. *Haborets V. S.* Handball star from Zakarpacie / V. S. Haborets. – Uzhhorod: KP Uzhhorod, 2009. – 254 p.
12. *Golubev V. L.* Aleksandr Dityatin / V. L. Golubev. – Moscow.: Fizkultura i sport, 1982. – 40 p.
13. *Zhabotytsky L. I.* Steel and heart / L. I. Zhabotytsky. – Moscow.: Fizkultura i sport, 1969. – 215 p.
14. *Zhelezniak I.* On the Olympic ranges / I. Zhelezniak. – Kyiv: Zdorovia, 1980. – 96 p.
15. *Zasieda I. I.* Olympic athletes / I. I. Zasieda. – Kyiv: Zdorovia, 1975. – 224 p.
16. *Kriss G. I.* Fight formula / G. I. Kriss. – Kyiv: Zdorovia, 1980. – 96 p.
17. *Kuznetsov V. V.* Olympic rings of "sport queen": Run, run, run... (Track and field at the Olympiads) / V. V. Kuznetsov, V. P. Tennov. – Moscow: Sov. Rossiya, 1979. – 128 p.
18. *Kutsenko I. H.* In life and sport / I. H. Kutsenko. – Kyiv: Molod. 1971. – 316 p.
19. *Latynina L. S.* Gymnastics through years / L. S. Latynina. – Moscow: Sov. Rossiya, 1977. – 157 p.
20. *Leybovsky V. V.* Viktor Markin / V. V. Leybovsky. – Moscow.: Fizkultura i sport, 1983. – 48 p.
21. *Leonidov L. Y.* Tatiana Kazankina / L. Y. Leonidov. – Moscow.: Fizkultura i sport, 1982. – 48 p.
22. *Nilin A. P.* Vasily Trofimov / A. P. Nilin. – Moscow.: Fizkultura i sport, 1983. – 160 p.
23. *Orlov R. V.* Lyudmila Kondratyeva / R. V. Orlov. – Moscow.: Fizkultura i sport, 1983. – 48 p.
24. *Platonov V. N.* Olympic sport: [textbook]: in 2 books / V. N. Platonov, S. N. Bubka, M. M. Bulatova et al.; Edited by V. N. Platonov – Kiev: Olimpiyskaya literatura, 2009. – [V. 1]. – 736 p.
25. *Platonov V. N.* Olympic sport: [textbook]: in 2 books / V. N. Platonov, S. N. Bubka, M. M. Bulatova et al.; Edited by V. N. Platonov – Kiev: Olimpiyskaya literatura, 2009. – 696 p.
26. *Popov S. G.* Nelli Kim / S. G. Popov, A. K. Srebnitsky. – Moscow.: Fizkultura i sport, 1979. – 48 p.
27. *Reizer L. Y.* Vyacheslav Fetisov / L. Y. Reizer. – Moscow.: Fizkultura i sport, 1989. – 48 p.
28. *Salutsky A. S.* Vsevolod Bobrov / A. S. Salutsky. – 1984. – 334 p. Moscow.: Fizkultura i sport.
29. *Turishcheva, Borzov, Karpov, Tretyak:* [collection]. – Moscow: Molodaya gvardiya, 1978. – 143 p.
30. *Chen E. B.* Hammer on the record orbit / E. B. Chen. – Moscow.: Fizkultura i sport, 1990. – 192 p.
31. *Shaparenko A. M.* Golden paddle of captain / A. M. Shaparenko. – Moscow.: Fizkultura i sport, 1987. – 80 p.
32. *Shakhlin B.* Way to pedestal / B. Shakhlin. – Kiev: Olimpiyskaya literatura, 2009. – 136 p.
33. *Steinbach V. L.* Olympic epoch. Book I. 1896–1963 / V. L. Steinbach. – Moscow: Terra-Sport. Olimpiya Press, 2002. – 344 p.
34. *Steinbach V. L.* Olympic epoch. Book II. 1964–2000 / V. L. Steinbach. – Moscow: Terra-Sport. Olimpiya Press, 2002. – 584 p.
35. *Herzog M.* The athletes development, place and role in society / M. Herzog // Centennial Olympic Congress Report, 1994. – P. 177.
36. *Kannus P.* Posttraumatic anterior cruciate ligament insufficiency as a cause of osteoarthritis in a knee joint / P. Kannus, M. Jarvinen // Clin. Rheumatol. – 1989. – № 8. – P. 251–260.
37. *Laseter J.* Anabolic steroid-induced tendon pathology: a review of the literature / J. Laseter // Meet. Sci. Sports Exerc. – 1991. – № 23. – P. 1–3.
38. *O'Connor P. J.* Physical and emotional problems of elite female gymnasts (letter) / P. J. O'Connor, R. D. Lewis // New England J. Med. – 1997. – № 336. – P. 140–141.
39. *Oswald D.* Nationality in sport / D. Oswald // XIII Olympic Congress. – Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, 2009. – P. 57–58.
40. *Pound R. W.* Continental rotation for games / R. W. Pound // XIII Olympic Congress. – Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, 2009. – P. 244.
41. *Schneider A.* Ethical issues / A. Schneider // Women in Sport / ed. by B. L. Drinkwater. – Oxford: Blackwell Sci. Ltd, 2000. – P. 430–440.
42. *Sigman S. M.* Are we all Dopes? A behavior law & economics Approach to legal regulation of doping in sport / S. M. Sigman // Marquette Sports Law Rev. – 2008. – Vol. 19, № 1. – P. 126–208.
43. *Toffler I. R.* Physical and emotional problems of elite gymnasts / I. R. Toffler, B. K. Stryer, L. J. Micheli, L. R. Herman // New England J. Med. – 1996. – № 335. – P. 281–283.
44. *Tonoli G.* Athlete's career / G. Tonoli // XIII Olympic Congress. – Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, 2009. – P. 543–545.
45. *Varona D. de.* Relationship between the athletes, the clubs, federations and NOCs / D. de Varona // XIII Olympic Congress. – Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee, 2009. – P. 47–49.